

O'QUVCHILARDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Shukurov Nuriddin Xurramovich*DTPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi**E-mail: nuriddinshukurov20@gmail.com**<https://orcid.org/0009-0009-7329-3741>***Xoliqov Firo'z Nuraliyevich***DTPI Pedagogika va psixologiya kafedrası stajyor o'qituvchisi**E-mail: furuzkholikov87@gmail.com**<https://orcid.org/0009-0008-1873-106X>***Ismoilov Behruzjon Isroilovich***DTPI Pedagogika va psixologiya kafedrası stajyor o'qituvchisi**E-mail: behruzjon.ismoilov@mail.ru**ORCID: 0009-0008-4054-5845***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 10.03.2026**Revised: 11.03.2026**Accepted: 12.03.2026***KALIT SO'ZLAR:***mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash, o'quvchilarda rivojlanish, pedagogik usullar, faol o'qitish metodlari, loyihaviy ishlash, muammo yechish ko'nikmalari, interaktiv ta'lim**Ushbu maqolada o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati hamda uni shakllantirishning samarali usullari yoritilgan. Ta'lim jarayonida interfaol metodlar, muammoli ta'lim, savol-javob usullari va mustaqil topshiriqlardan foydalanish orqali o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qituvchining o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltirishdagi roli hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyati ochib beriladi. Maqolada o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan*

*metodlari, o'quv
motivatsiyasi***Kirish**

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim olishlari, balki mustaqil fikrlay olish qobiliyatini rivojlantirish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti va zamonaviy hayot talablari shuni ko'rsatadiki, har bir o'quvchi mustaqil qaror qabul qila oladigan, muammolarga ijodiy yondasha oladigan va o'z fikrini erkin ifoda eta oladigan shaxs bo'lib shakllanishi zarur. Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish masalasi pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati ularning bilimlarni chuqur o'zlashtirishi, tahlil qilishi va xulosa chiqarishiga yordam beradi. Bunda o'qituvchining pedagogik mahorati, zamonaviy metodlardan foydalanishi hamda ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etishi muhim ahamiyatga ega. Interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar yaratish, mustaqil topshiriqlar berish kabi usullar o'quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi.

Mazkur maqolada o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati, uning pedagogik asoslari hamda ta'lim jarayonida qo'llaniladigan samarali usullar tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish muammosi pedagogika fanida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu masala ko'plab o'zbek pedagog olimlari tomonidan o'rganilgan. Jumladan, pedagogika fanining rivojlanishida akademik S. Rajabovning ilmiy ishlari muhim ahamiyatga ega. Uning pedagogika nazariyasi va tarixi bo'yicha olib borgan tadqiqotlari ta'lim jarayonini samarali tashkil etish hamda o'quvchilarning fikrlash faoliyatini rivojlantirish masalalarini yoritib beradi²¹.

Shuningdek, o'zbek pedagogikasida milliy tarbiya va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish masalalari ham muhim o'rin tutadi. Bu borada yaratilgan ilmiy asarlarda ta'lim jarayonida o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatish hamda barkamol shaxs sifatida tarbiyalash masalalari keng yoritilgan²².

²¹ Rajabov S. **Pedagogika**. – Toshkent: O'qituvchi, 1996.

²² Hasanboyeva O. va boshqalar. **Pedagogika**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.

Zamonaviy pedagogika sohasida esa innovatsion yondashuvlar va pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim hisoblanadi. Bu borada B. Karimovanning ilmiy ishlarida ta'lim jarayonida kreativ pedagogika, interfaol metodlar hamda ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar asoslab berilgan²³.

Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida pedagogika sohasidagi ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, kuzatish hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik usullar o'rganildi va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilindi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Mustaqil fikrlash o'quvchilarning bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi hamda o'z fikrini asoslab bera olishi bilan bog'liq jarayondir. Pedagog olimlarning ta'kidlashicha, o'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilarni tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki faol fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga e'tibor qaratishi lozim.

O'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. "Aqliy hujum", "Klaster", "Munozara", "Bumerang" kabi metodlar o'quvchilarning fikrlash faolligini oshiradi hamda ularni muammolarni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga o'rgatadi. Pedagogik tadqiqotlarda qayd etilishicha, interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi va ularning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, muammoli ta'lim texnologiyasi ham o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda samarali vositalardan biri hisoblanadi. Muammoli vaziyatlar yaratish orqali o'qituvchi o'quvchilarni muammoning yechimini mustaqil izlashga undaydi. Natijada o'quvchilar muammoni tahlil qilish, sabab-oqibatlarini aniqlash hamda xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Pedagog olimlar fikriga ko'ra, muammoli ta'lim o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi²⁴.

Bundan tashqari, mustaqil topshiriqlar ham o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Turli ijodiy vazifalar, loyiha ishlari va kichik tadqiqot

²³ Karimova B. **Kreativ pedagogika**. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.

²⁴ Tolipov O., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent, 2012.

topshiriqlari o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu jarayonda o'quvchilar yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni tahlil qilish va amaliyotda qo'llashni o'rganadi²⁵.

Shu bilan birga, o'qituvchining pedagogik mahorati ham muhim omil hisoblanadi. O'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarni erkin fikr bildirishga undashi, ularning tashabbusini qo'llab-quvvatlashi va qulay psixologik muhit yaratishi zarur. Bunday yondashuv o'quvchilarda o'ziga ishonchni oshiradi hamda ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari

Ushbu maqolada o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning samarali usullari o'rganildi va tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar, muammoli ta'lim va mustaqil topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning fikrlash faoliyatini sezilarli darajada oshiradi.

1. Interfaol metodlar natijasi: Dars jarayonida "Aqliy hujum", "Klaster" va "Munozara" kabi interfaol metodlar qo'llanganda o'quvchilarning darsga bo'lgan faolligi oshadi, fikrlarini erkin ifoda etish qobiliyati rivojlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning 78%-i interfaol metodlardan foydalanilganda o'z fikrini mustaqil tarzda bayon qila olgan.

2. Muammoli ta'lim texnologiyasi: Muammoli vaziyatlar yaratish orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari rivojlantiriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli vaziyatlarda ishlashga o'rgatilgan o'quvchilarning 65%-i murakkab masalalarni mustaqil yecha olgan. Bu o'quvchilarning tahliliy va xulosa chiqarish qobiliyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

3. Mustaqil topshiriqlar: Ijodiy vazifalar, loyiha ishlari va kichik tadqiqotlar o'quvchilarning mustaqil izlanish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tadqiqot ko'rsatdiki, mustaqil topshiriqlarni muntazam bajaradigan o'quvchilarda mustaqil fikrlash darajasi sezilarli darajada yuqori³. Shu bilan birga, bu usul o'quvchilarda tashabbuskorlik va ijodiy yondashuvni ham rag'batlantiradi.

4. O'qituvchining roli: Pedagogik amaliyot shuni ko'rsatdiki, o'qituvchining psixologik qulay muhit yaratishi va o'quvchilarni faol fikrlashga rag'batlantirishi ularning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi⁴. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'quvchilarning 82%-i bunday muhitda o'z fikrini erkin ifoda eta olgan.

²⁵ Yo'ldoshev J., Usmonov S. **Pedagogik texnologiya asoslari**. – Toshkent, 2004.

Xulosa

Ushbu maqolada o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati va samarali usullari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati ularning bilimlarni chuqur o'zlashtirish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, mantiqiy xulosa chiqarish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilarni faqat tayyor bilim bilan ta'minlab qolmasdan, ularni mustaqil izlanishga, fikr yuritishga va qaror qabul qilishga yo'naltirishi lozim.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar, muammoli ta'lim va mustaqil topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarda mustaqil fikrlashni samarali rivojlantiradi. Interfaol metodlar dars jarayonida o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni muammolarni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqishga o'rgatadi. Muammoli ta'lim esa o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. Mustaqil topshiriqlar, jumladan loyiha ishlari va ijodiy vazifalar, o'quvchilarning mustaqil izlanish ko'nikmalarini rivojlantiradi va ularni tashabbuskor, ijodiy fikrlovchi shaxs sifatida shakllantiradi. Shuningdek, tadqiqot ko'rsatdiki, o'qituvchining pedagogik mahorati, dars muhitini qulay va qo'llab-quvvatlovchi tarzda tashkil etishi o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bois zamonaviy ta'lim jarayonida pedagoglar o'z ishlarida innovatsion metodlarni keng qo'llash, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ularni faol fikrlashga rag'batlantirish lozim. O'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish nafaqat bilim sifatini oshiradi, balki ularni mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlay oladigan shaxslar sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu bois pedagogik amaliyotda interfaol va muammoli metodlar, mustaqil topshiriqlar va pedagogik qo'llab-quvvatlash birgalikda qo'llanilishi zarur. Bu yondashuvlar nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarni jamiyatda faol va mas'uliyatli fuqarolar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rajabov S. **Pedagogika**. – Toshkent: O'qituvchi, 1996.
2. Hasanboyeva O., To'raqulov X., Haydarov M. **Pedagogika**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
3. Tolipov O., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti**. – Toshkent, 2012.

-
4. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. **Pedagogik texnologiya asoslari**. – Toshkent, 2004.
 5. Karimova B. **Kreativ pedagogika**. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.

